

*dr Monika Utzig*¹

Katedra Ekonomii i Polityki Gospodarczej, Zakład Rynków Finansowych
Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie

Zróżnicowanie struktury wydatków konsumpcyjnych gospodarstw domowych w Polsce według grup społeczno-ekonomicznych

WSTĘP

Zgodnie z jedną z powszechnie używanych definicji gospodarstwo domowe jest to autonomiczny podmiot gospodarujący, wyodrębniony w sensie ekonomicznym na podstawie własności osobistej, podejmujący decyzje w sferze konsumpcji w oparciu o własne subiektywne preferencje, upodobania, przyzwyczajenia i tradycje, a także istniejące ograniczenia obiektywne, takie jak dochód gospodarstwa domowego oraz ceny dóbr i usług. Celem gospodarstwa domowego jest maksymalne i jak najbardziej racjonalne zaspokojenie ogółu potrzeb wszystkich jego członków [Zalega, 2007].

Najważniejszym, ale nie jedynym, czynnikiem determinującym wielkość i strukturę wydatków konsumpcyjnych gospodarstw domowych jest dochód do dyspozycji.

Istotne są również inne czynniki o charakterze społeczno-demograficznym, wśród nich przynależność do grupy społeczno-ekonomicznej. Z kolei struktura wydatków konsumpcyjnych jest jednym ze wskaźników służących do oceny poziomu życia gospodarstwa domowego [Zalega, 2011], przy czym w budżetach gospodarstw domowych o wyższym poziomie życia większy udział mają wydatki związane z zaspokojeniem potrzeb ponadpodstawowych.

Celem opracowania było zbadanie zróżnicowania struktury wydatków konsumpcyjnych gospodarstw domowych pomiędzy poszczególnymi grupami społeczno-ekonomicznymi oraz określenie zmiany tego zróżnicowania pomiędzy rokiem 2005 a 2013. Pozwoliło to na uchwycenie zmian zachodzących w poszczególnych grupach społeczno-ekonomicznych gospodarstw domowych,

¹ Adres korespondencyjny: KEiPG, WNE, SGGW w Warszawie, ul. Nowoursynowska 166, 02-787 Warszawa, e-mail: monika_utzig@sggw.pl.

w szczególności na określenie, czy struktura wydatków konsumpcyjnych przesunęła się w kierunku bardziej korzystnego wzorca, charakteryzującego gospodarstwa domowe o wyższym poziomie życia. Wykorzystano dane z badania GUS „Budżety gospodarstw domowych” za lata 2005 i 2013, a do zbadania zróżnicowania struktury użyto miary opartej na metryce Braya-Curtisa.

STRUKTURA WYDATKÓW KONSUMPCYJNYCH GOSPODARSTW DOMOWYCH A ICH DOCHODY

Wysokość wydatków konsumpcyjnych gospodarstw domowych jest determinowana przede wszystkim przez wysokość środków finansowych, pozostających w ich dyspozycji. Jednocześnie wysokość wydatków konsumpcyjnych gospodarstw domowych wpływa na wielkość popytu konsumpcyjnego, który zaspokajają dostawcy dóbr i usług [Utzig, 2011].

Czynniki wpływające na wielkość wydatków konsumpcyjnych gospodarstw domowych zwykle są grupowane według obszarów ich występowania. W tym ujęciu wyróżniane są najczęściej czynniki o charakterze psychologicznym (motywy działania, osobowość, zwyczaje, styl życia), ekonomicznym (dochody i sytuacja materialna podmiotu podejmującego decyzję, ceny dóbr), społeczno-kulturowym (wykształcenie, zawód, elementy kultury) oraz demograficznym, takie jak wiek, płeć oraz miejsce zamieszkania [Podogrodzka, 2011]. Badania Hanusik i Łangowskiej-Szcześniak wykazały, że gospodarstwa domowe, których głowa legitymowała się wykształceniem wyższym, realizowały odmienny model konsumpcji niż gospodarstwa domowe, których głowy miały wykształcenie średnie i zasadnicze zawodowe, co świadczy o dużym znaczeniu dochodowych i kulturowych determinant różnicowania struktury wydatków konsumpcyjnych [Hanusik, Łanngowska-Szcześniak, 2015, s. 93]. Istotny wpływ na zachowania konsumentów mają również dochody uzyskane w przeszłości (zgromadzone oszczędności) oraz dochody przyszłe, umożliwiające przyspieszoną bieżącą konsumpcję dzięki zaciąganiu kredytów [Cyran, 2014, s. 367].

Zmiany zachowań konsumpcyjnych gospodarstw domowych są rezultatem przemian społecznych, technologicznych i ekonomicznych, które przejawiają się w upowszechnianiu się nowych trendów konsumpcji [Bywalec, 2007, s. 137].

Struktura wydatków konsumpcyjnych gospodarstw domowych zależy od ich dochodów. Zgodnie z prawem Engla wraz ze wzrostem dochodów, udział wydatków na żywność w wydatkach konsumpcyjnych ogółem obniża się. Poza zależnością pomiędzy dochodami gospodarstwa domowego a udziałem wydatków na żywność w wydatkach konsumpcyjnych ogółem w licznych badaniach analizowano również zależności pomiędzy innymi kategoriami wydatków konsumpcyjnych a wysokością dochodów [Bywalec, 2007, s. 120]. Zazwyczaj budżety gospodarstw domowych o niższych dochodach są w większym stopniu obciążone wydatkami na zaspokojenie potrzeb o charakterze podstawowym,

takich jak zakup żywności i napojów bezalkoholowych oraz pokrycie stałych opłat mieszkaniowych [Dudek i in., 2012]. Natomiast poziom zaspokojenia potrzeb wyższego rzędu, w tym potrzeb w zakresie kultury i wypoczynku jest ważnym wskaźnikiem poziomu życia gospodarstw domowych [Kozera, Stanisławska, 2014, s. 146]. Można zatem powiedzieć, że poziom dochodów jest podstawowym czynnikiem określającym poziom i strukturę wydatków gospodarstw domowych. Niskie dochody pozwalają wyłącznie na realizację podstawowych potrzeb niezbędnych do życia, w miarę wzrostu dochodów gospodarstwa domowe zaspokajają coraz większy wachlarz potrzeb, wśród których pojawiają się potrzeby wyższego rzędu, do jakich zalicza się potrzeby z dziedziny oświaty, kultury czy rozrywki [Chmielewska, 2015, s. 320].

Gospodarstwa domowe reagują na pogorszenie sytuacji dochodowej modyfikując strukturę swojej konsumpcji. Badania Sobczyk przeprowadzone na gospodarstwach domowych województwa lubelskiego pokazały, że wraz ze spadkiem dochodów gospodarstwa domowe ograniczają wydatki na zakup odzieży, obuwia, kosmetyków oraz dóbr trwałego użytku i eliminują wydatki na dobra luksusowe, jednocześnie starając się nie ograniczać konsumpcji artykułów żywnościowych [Sobczyk, 2013].

Zakres trudności w zaspokajaniu potrzeb różni się w zależności od grup społeczno-ekonomicznych. Obserwacje wyników europejskiego badania warunków życia ludności EU-SILC świadczą o tym, że w 2009 r. w najgorszej sytuacji znajdowały się gospodarstwa domowe emerytów, spośród których prawie 70% nie mogło sobie pozwolić na tygodniowy wypoczynek raz w roku, ponad 22% nie mogło sobie pozwolić na jedzenie mięsa lub ryb co drugi dzień i ponad 51% nie mogło sobie pozwolić na kupowanie lepszej jakości odzieży [Mikuła, 2011].

MIERZENIE ZRÓŻNICOWANIA STRUKTUR

Do oceny przemian strukturalnych wykorzystywane są miary oparte na wielowymiarowej analizie statystycznej. Poszczególne wskaźniki struktury podane są w postaci wektorów q_{ij} ($i = 1, \dots, n$, $j = 1, \dots, m$), gdzie n oznacza liczbę obiektów, a m liczbę wskaźników struktury.

Spośród miar zróżnicowania struktur często wykorzystywane są miary oparte na koncepcjach Braya-Curtisa oraz Canberra [Malina, 2006].

Miara zróżnicowania dwóch struktur oparta na metryce Braya-Curtisa określona jest jako:

$$v_1 = \frac{\sum_{j=1}^m |q_{1j} - q_{2j}|}{\sum_{j=1}^m |q_{1j} + q_{2j}|},$$

natomiast miara oparta na metryce Canberra jako:

$$v_2 = \frac{1}{m} \sum_{j=1}^m \frac{|q_{1j} - q_{2j}|}{|q_{1j} + q_{2j}|}.$$

W przypadku, gdy struktury opisane są udziałami, czyli $0 \leq q_{1j} \leq 1$, $0 \leq q_{2j} \leq 1$, $\sum_{j=1}^m q_{1j} = 1$ oraz $\sum_{j=1}^m q_{2j} = 1$ miara v_1 jest tożsama z miarą:

$$v_3 = \frac{\sum_{j=1}^m |q_{1j} - q_{2j}|}{2}.$$

Kolejnymi miarami zróźnicowania struktury są: miara oparta na metryce euklidesowej:

$$v_4 = \left[\frac{1}{2} \sum_{j=1}^m (q_{1j} - q_{2j})^2 \right]^{1/2}.$$

oraz miara:

$$v_5 = 1 - \sum_{j=1}^m \min(q_{1j}, q_{2j}).$$

która jest tożsamościowo równa mierze v_3 [Kukuła, 2014].

Opisane miary przyjmują wartości od 0 do 1, przy czym wynoszą 0 dla struktur identycznych i 1 dla struktur całkowicie niepodobnych.

Ponieważ struktura wydatków konsumpcyjnych opisana jest udziałami, do zbadania jej zróźnicowania pomiędzy poszczególnymi grupami społeczno-ekonomicznymi gospodarstw domowych wykorzystano miarę opartą na metryce Braya-Curtisa miarę v_1 tożsamościowo równą dla struktur opisanych udziałami z miarami v_3 oraz v_5 .

DOCHODY I WYDATKI KONSUMPCYJNE GOSPODARSTW DOMOWYCH W POLSCE W LATACH 2005 I 2013

Gospodarstwa domowe przeznaczają swoje dochody do dyspozycji na towary i usługi konsumpcyjne oraz na przyrost oszczędności [Budżety..., 2014, s. 20].

W tabeli 1 przedstawiono wartość wydatków na towary i usługi konsumpcyjne oraz przeciętne dochody do dyspozycji na osobę w gospodarstwie domowym w cenach bieżących w zł w roku 2005 oraz 2013.

Tabela 1. Miesięczne wydatki na towary i usługi konsumpcyjne oraz przeciętne miesięczne dochody do dyspozycji na osobę w gospodarstwie domowym w cenach bieżących w zł

Wyszczególnienie	Gospodarstwa domowe:					
	Pracowników na stanowiskach robotniczych	Pracowników na stanowiskach nierobotniczych	Rolników	Pracujących na własny rachunek	Emerytów	Rencistów
Dochody do dyspozycji w 2005 r.	551,51	1023,79	580,51	942,57	833,61	593,84
Wydatki na towary i usługi konsumpcyjne w 2005 r.	491,67	901,29	508,25	835,27	762,06	576,71
Dochody do dyspozycji w 2013 r.	964,35	1642,88	1130,51	1530,50	1348,72	960,32
Wydatki na towary i usługi konsumpcyjne w 2013 r.	786,87	1289,91	759,00	1237,76	1131,32	898,46

Źródło: opracowanie własne na podstawie [*Budżety...*, 2006; *Budżety...*, 2014].

Od roku 2005 do roku 2013 zarówno wydatki konsumpcyjne, jak i przeciętne dochody do dyspozycji wzrosły we wszystkich grupach społeczno-ekonomicznych gospodarstw domowych zarówno w ujęciu nominalnym, jak i realnym.

Od roku 2005 do roku 2013 w największym stopniu zwiększyły się przeciętne dochody do dyspozycji na osobę w gospodarstwie domowym w gospodarstwach domowych rolników (o 95% w ujęciu nominalnym i o 56% w ujęciu realnym) oraz w gospodarstwach domowych pracowników na stanowiskach robotniczych (o 75% w ujęciu nominalnym i o 40% w ujęciu realnym). Wydatki konsumpcyjne na osobę w gospodarstwie domowym najsilniej wzrosły w tym okresie w gospodarstwach domowych pracowników na stanowiskach robotniczych (o 60% w ujęciu nominalnym i o 28% w ujęciu realnym oraz w gospodarstwach domowych rencistów (o 56% w ujęciu nominalnym i o 25% realnie). Ponieważ we wszystkich grupach społeczno-ekonomicznych gospodarstw domowych wzrost dochodów do dyspozycji następował szybciej niż wzrost wydatków na towary i usługi konsumpcyjne można mówić o zwiększaniu się oszczędności gospodarstw domowych w okresie 2005–2013.

Rozpatrując zmiany zróżnicowania gospodarstw domowych pod względem wysokości dochodów do dyspozycji na osobę w gospodarstwie domowym można mówić o zmniejszeniu się tego zróżnicowania od 2005 do 2013 r. Zarówno w 2005, jak i w 2013 r. najwyższymi przeciętnymi dochodami do dyspozycji na

osobę w gospodarstwie domowym charakteryzowały się gospodarstwa domowe pracowników na stanowiskach nierobotniczych. W okresie 2005–2013 relacja pomiędzy przeciętnymi dochodami do dyspozycji na osobę w gospodarstwie domowym a maksymalnymi przeciętnymi dochodami do dyspozycji poprawiła się we wszystkich grupach gospodarstw domowych (z 53,9% do 58,7% w gospodarstwach domowych pracowników na stanowiskach robotniczych, z 56,7% do 68,8% w gospodarstwach domowych rolników, z 92,1% do 93,2% w gospodarstwach domowych pracujących na własny rachunek, z 81,4% do 82,1% w gospodarstwach domowych emerytów i z 58% do 58,5% w gospodarstwach domowych rencistów). W okresie 2005–2013 najbardziej poprawiła się sytuacja dochodowa gospodarstw domowych rolników.

W tabelach 2 i 3 zestawiono strukturę miesięcznych wydatków konsumpcyjnych na różne grupy dóbr i usług na osobę w gospodarstwie domowym w latach 2005 i 2013 w poszczególnych grupach społeczno-ekonomicznych gospodarstw domowych.

Tabela 2. Struktura miesięcznych wydatków konsumpcyjnych w gospodarstwach domowych w 2005 r. (w %)

Wydatki na:	Gospodarstwa domowe:					
	Pracowników na stanowiskach robotniczych	Pracowników na stanowiskach nierobotniczych	Rolników	Pracujących na własny rachunek	Emerytów	Rencistów
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>	<i>7</i>
żywność i napoje bezalkoholowe	33,0	22,9	37,9	24,5	31,4	34,8
napoje alkoholowe, wyroby tytoniowe i narkotyki	3,7	2,4	2,8	2,8	2,5	2,8
odzież i obuwie	5,4	6,6	5,5	7,0	3,5	3,4
użytkowanie mieszkania i nośniki energii	20,1	18,3	17,4	17,3	24,0	24,6
wyposażenie mieszkania i prowadzenie gospodarstwa domowego	5,0	5,9	5,8	5,4	4,9	4,5
zdrowie	3,3	4,1	3,8	3,6	9,2	8,1
transport	8,8	12,8	10,5	11,7	6,1	4,7

1	2	3	4	5	6	7
łącznie	5,5	5,8	4,8	6,8	5,2	5,3
rekreacja i kultura	6,1	9,3	4,5	9,9	6,0	4,9
edukacja	1,2	2,4	1,0	1,9	0,4	0,5
restauracje i hotele	1,8	2,5	0,7	2,8	1,0	1,3
pozostałe towary i usługi	4,8	6,0	4,3	5,4	5,0	4,4
kieszonkowe	1,4	1,1	1,0	1,0	0,7	0,7

Źródło: opracowanie własne na podstawie [Budżety..., 2006].

Tabela 3. Struktura miesięcznych wydatków konsumpcyjnych w gospodarstwach domowych w 2013 r. (w %)

Wydatki na:	Gospodarstwa domowe:					
	Pracowników na stanowiskach robotniczych	Pracowników na stanowiskach nierobotniczych	Rolników	Pracujących na własny rachunek	Emerytów	Rencistów
żywność i napoje bezalkoholowe	28,6	21,6	32,5	22,1	28,7	31,0
napoje alkoholowe, wyroby tytoniowe i narkotyki	3,2	2,4	2,4	2,5	2,6	2,6
odzież i obuwie	5,3	6,4	5,8	6,9	3,2	3,0
użytkowanie mieszkania i nośniki energii	21,9	18,8	19,3	19,1	25,3	28,5
wyposażenie mieszkania i prowadzenie gospodarstwa domowego	4,6	5,4	5,6	5,2	4,6	4,2
zdrowie	3,6	4,5	4,4	4,2	9,0	7,6
transport	9,8	12,6	10,5	12,1	7,2	4,4
łącznie	5,9	5,3	5,0	5,5	4,9	5,3
rekreacja i kultura	5,8	8,5	5,0	8,5	5,5	4,9
edukacja	1,0	2,1	1,0	1,8	0,2	0,3
restauracje i hotele	2,5	4,0	1,7	4,4	1,7	1,8
pozostałe towary i usługi	5,1	7,0	4,9	6,4	6,0	5,5
kieszonkowe	2,9	1,5	1,8	1,4	1,1	0,9

Źródło: opracowanie własne na podstawie [Budżety..., 2014].

Analizując dane zamieszczone w tabelach 2, 3 należy uwzględnić fakt, że do 2012 r. włącznie do kategorii wydatków na rekreację i kulturę zaliczano wydatki na usługi internetowe. Od 2013 r. wydatki te zaliczane są do kategorii łączność. Od 2013 r. poszerzono też zakres wydatków zaliczanych do kategorii pozostałe towary i usługi o wydatki na ubezpieczenia na życie.

Zarówno w 2005, jak i w 2013 r. we wszystkich grupach społeczno-ekonomicznych gospodarstw domowych największy udział w wydatkach konsumpcyjnych ogółem miały wydatki na żywność i napoje bezalkoholowe, na drugim miejscu natomiast znajdowały się wydatki na użytkowanie mieszkania i nośniki energii. O ile jednak udział wydatków na żywność i napoje bezalkoholowe zmniejszył się w latach 2005–2013 we wszystkich typach gospodarstw domowych, co może być postrzegane jako zjawisko pozytywne, związane ze wzrostem dochodów do dyspozycji, to zwiększenie udziału wydatków na użytkowanie mieszkania i nośniki energii odzwierciedla pogorszenie sytuacji gospodarstw domowych.

ZRÓŻNICOWANIE STRUKTURY WYDATKÓW KONSUMPCYJNYCH GOSPODARSTW DOMOWYCH W POLSCE

W tabelach 4 i 5 przedstawiono zróżnicowanie struktury wydatków konsumpcyjnych pomiędzy gospodarstwami domowymi zaliczanymi do poszczególnych grup społeczno-ekonomicznych w 2005 r. oraz w 2013 r. z wykorzystaniem miary zróżnicowania struktur opartej na metryce Braya-Curtisa.

Tabela 4. Zróżnicowanie struktury wydatków konsumpcyjnych pomiędzy poszczególnymi grupami społeczno-ekonomicznymi gospodarstw domowych w 2005 r.

	Pracowników na stanowiskach robotniczych	Pracowników na stanowiskach nierobotniczych	Rolników	Pracujących na własny rachunek	Emerytów	Rencistów
Pracowników na stanowiskach robotniczych	0	0,135	0,081	0,125	0,100	0,111
Pracowników na stanowiskach nierobotniczych	0,135	0	0,154	0,043	0,195	0,226
Rolników	0,081	0,154	0	0,141	0,149	0,131
Pracujących na własny rachunek	0,125	0,043	0,141	0	0,192	0,221
Emerytów	0,100	0,195	0,149	0,192	0	0,047
Rencistów	0,111	0,226	0,131	0,221	0,047	0

Źródło: opracowanie własne na podstawie [Budżety..., 2006].

W 2005 r. pod względem struktury wydatków na towary i usługi konsumpcyjne najbardziej różniły się gospodarstwa domowe rencistów od gospodarstw domowych pracowników na stanowiskach nierobotniczych oraz od gospodarstw domowych pracujących na własny rachunek. Również gospodarstwa domowe emerytów pod względem struktury wydatków konsumpcyjnych różniły się od gospodarstw domowych pracowników na stanowiskach nierobotniczych oraz od gospodarstw domowych pracujących na własny rachunek.

W 2005 r. pod względem struktury wydatków konsumpcyjnych najbardziej podobne były następujące pary: gospodarstwa domowe pracujących na własny rachunek i gospodarstwa domowe pracowników na stanowiskach nierobotniczych oraz gospodarstwa domowe emerytów i gospodarstwa domowe rencistów.

Tabela 5. Zróżnicowanie struktury wydatków konsumpcyjnych pomiędzy poszczególnymi grupami społeczno-ekonomicznymi gospodarstw domowych w 2013 r.

	Pracowników na stanowiskach robotniczych	Pracowników na stanowiskach nierobotniczych	Rolników	Pracujących na własny rachunek	Emerytów	Rencistów
Pracowników na stanowiskach robotniczych	0	0,129	0,070	0,119	0,098	0,133
Pracowników na stanowiskach nierobotniczych	0,129	0	0,121	0,021	0,183	0,223
Rolników	0,070	0,121	0	0,118	0,125	0,135
Pracujących na własny rachunek	0,119	0,021	0,118	0	0,177	0,218
Emerytów	0,098	0,183	0,125	0,177	0	0,060
Rencistów	0,133	0,223	0,135	0,218	0,060	0

Źródło: opracowanie własne na podstawie [*Budżety...*, 2014].

W 2013 r., podobnie jak w 2005 r., pod względem struktury wydatków konsumpcyjnych najmniej różniły się następujące pary gospodarstw domowych: pracowników na stanowiskach nierobotniczych i gospodarstwa domowe pracujących na własny rachunek oraz emerytów i rencistów.

W 2013 r. pod względem struktury wydatków na towary i usługi konsumpcyjne najbardziej różniły się gospodarstwa domowe rencistów od gospodarstw domowych pracowników na stanowiskach nierobotniczych oraz pracujących na własny rachunek.

Od roku 2005 do 2013 struktura konsumpcji gospodarstw domowych rolników upodobniła się najsilniej do struktury konsumpcji gospodarstw domowych pracowników na stanowiskach nierobotniczych, w mniejszym stopniu upodobniła się do struktury wydatków konsumpcyjnych emerytów i pracujących na wła-

sny rachunek. Nastąpiło również zbliżenie się struktury wydatków konsumpcyjnych pomiędzy gospodarstwami domowymi pracowników na stanowiskach nierobotniczych i pracujących na własny rachunek. Jednocześnie zwiększyło się zróżnicowanie struktury wydatków konsumpcyjnych pomiędzy gospodarstwami domowymi pracowników na stanowiskach robotniczych i rencistów oraz pomiędzy gospodarstwami domowymi emerytów a rencistów.

PODSUMOWANIE

Badanie zróżnicowania struktury wydatków konsumpcyjnych pomiędzy gospodarstwami domowymi zaliczanymi do poszczególnych grup społeczno-ekonomicznych pozwoliło na sformułowanie następujących wniosków:

- Od 2005 r. do 2013 r. sytuacja dochodowa gospodarstw domowych z wszystkich grup społeczno-ekonomicznych uległa poprawie, w największym stopniu w gospodarstwach domowych rolników. W badanym okresie wzrosły w ujęciu realnym przeciętne dochody na osobę we wszystkich grupach społeczno-ekonomicznych gospodarstw domowych, w największym stopniu w gospodarstwach domowych rolników.

- Najkorzystniejsza struktura wydatków konsumpcyjnych, o najniższym udziale wydatków na żywność i napoje bezalkoholowe oraz na użytkowanie mieszkania i nośniki energii, występowała w gospodarstwach domowych pracowników na stanowiskach nierobotniczych oraz w gospodarstwach domowych pracujących na własny rachunek. Najbardziej niekorzystną pod tym względem strukturą wydatków konsumpcyjnych charakteryzowały się gospodarstwa domowe rencistów.

- Tak w 2005 r., jak i w 2013 r. występowały pary grup społeczno-ekonomicznych gospodarstw domowych o zbliżonej strukturze wydatków konsumpcyjnych; pierwszą z nich stanowiły gospodarstwa domowe emerytów i rencistów, drugą gospodarstwa domowe pracowników na stanowiskach nierobotniczych oraz pracujących na własny rachunek.

- Pomiędzy 2005 r. a 2013 r. pod względem struktury wydatków konsumpcyjnych gospodarstwa domowe rolników zbliżyły się do gospodarstw domowych pracowników na stanowiskach nierobotniczych, do gospodarstw domowych emerytów oraz do gospodarstw domowych pracujących na własny rachunek, co wskazuje na zbliżanie się gospodarstw domowych rolników do bardziej pożądanego wzorca konsumpcji o niższym udziale wydatków podstawowych.

- Pomiędzy 2005 r. a 2013 r. pogłębiła się polaryzacja w zakresie struktury wydatków konsumpcyjnych pomiędzy gospodarstwami domowymi pracowników na stanowiskach robotniczych i rencistów oraz pomiędzy gospodarstwami domowymi emerytów a rencistów. Gospodarstwa domowe rencistów, o najmniej korzystnej strukturze wydatków konsumpcyjnych, oddalały się coraz bardziej od gospodarstw zaliczanych do pozostałych grup społeczno-ekonomicznych.

BIBLIOGRAFIA

- Budżety gospodarstw domowych w 2005 r.*, 2006, GUS, Warszawa.
- Budżety gospodarstw domowych w 2013 r.*, 2014, GUS, Warszawa.
- Bywalec Cz., 2007, *Konsumpcja w teorii i praktyce gospodarowania*, PWN, Warszawa.
- Chmielewska B., 2015, *Nierówności społeczne w aspekcie zróżnicowania wydatków gospodarstw domowych w krajach Unii Europejskiej*, „Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy”, z. 41 (1), red. nauk. M.G. Woźniak, Wyd. UR, Rzeszów.
- Cyran K., 2014, *Dochód jako czynnik różnicujący zachowania konsumentów na rynku żywności (na przykładzie mieszkańców województwa podkarpackiego)*, „Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy”, z. 38 (2), red. nauk. M.G. Woźniak, Wyd. UR, Rzeszów.
- Dudek H., Koszela G., Landmesser J., 2012, *Wpływ sytuacji dochodowej na strukturę wydatków gospodarstw domowych*, „Zeszyty Naukowe SGGW w Warszawie. Ekonomia i Organizacja Gospodarki Żywnościowej”, nr 97.
- Hanusik K., Langowska-Szcześniak U., 2015, *Różnicowanie modeli konsumpcji w Polsce po wejściu do Unii Europejskiej [w:] Konsumpcja i innowacje*, red. A. Olejniczuk-Merta, IBRKK, Warszawa.
- Kozera A., Stanisławska J., 2014, *Taksonomiczna ocena sytuacji finansowej gospodarstw domowych w Polsce w 2010 roku*, „Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy”, z. 38 (2), red. nauk. M.G. Woźniak, Wyd. UR, Rzeszów.
- Kukuła K., 2014, *Statystyczne podejście do badań dynamiki struktur ekonomicznych*, „Marketing i Rynek”, nr 2.
- Malina A., 2006, *Analiza zmian struktury zatrudnienia w Polsce w porównaniu z krajami Unii Europejskiej*, „Zeszyty Naukowe Akademii Ekonomicznej w Krakowie”, nr 726.
- Mikuła A., 2011, *Poziom ubóstwa w Polsce w ujęciu regionalnym*, „Roczniki Naukowe SERiA”, t. XIII, z. 3.
- Podogrodzka M., 2011, *Zmiany demograficznych struktur ludności jako determinanty poziomu wydatków konsumpcyjnych*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Rzeszowskiego”, nr 19.
- Sobczyk G., 2013, *Zachowania konsumentów w warunkach kryzysu (na przykładzie województwa lubelskiego)*, „Zeszyty Naukowe WSEI. Seria Ekonomia”, nr 6 (1).
- Utzig M., 2011, *Zależność między przychodami a strukturą konsumpcji gospodarstw domowych w Polsce*, „Roczniki Naukowe SERiA, t. XIII”, z. 2.
- Zalega T., 2007, *Gospodarstwo domowe jako podmiot konsumpcji*, „Studia i Materiały WZ UW”, nr 1.
- Zalega T., 2011, *Wpływ kryzysu na postawy i zachowania gospodarstw domowych wysoko dochodowych*, „Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy”, z. 18, red. nauk. M.G. Woźniak, Wyd. UR, Rzeszów.

Streszczenie

W artykule przedstawiono zróżnicowanie struktury wydatków konsumpcyjnych gospodarstw domowych w Polsce według grup społeczno-ekonomicznych w oparciu o dane z Budżetów gospodarstw domowych GUS. Pokazano zmiany w tym zakresie, które zaszły w latach 2005–2013.

Do określenia zróżnicowania struktury wydatków konsumpcyjnych wykorzystano miarę zróżnicowania struktur opartą na metryce Braya-Curtisa. Otrzymane wyniki przedstawiono na tle kształtowania się dochodów do dyspozycji gospodarstw domowych.

W okresie 2005–2013 wzrosły dochody gospodarstw domowych w ujęciu realnym, najbardziej w gospodarstwach domowych rolników. W badanym okresie struktura wydatków konsumpcyjnych gospodarstw domowych rolników upodobniła się do struktury wydatków konsumpcyjnych gospodarstw domowych pracowników na stanowiskach nierobotniczych, emerytów oraz pracujących na własny rachunek.

Zarówno w roku 2005, jak i w 2013 r. występowały pary grup społeczno-ekonomicznych gospodarstw domowych o podobnej strukturze wydatków konsumpcyjnych, pierwszą parę stanowiły gospodarstwa domowe emerytów i rencistów, a drugą gospodarstwa domowe pracowników na stanowiskach nierobotniczych oraz pracujących na własny rachunek.

Najlepszą strukturą konsumpcji, o najmniejszym udziale wydatków na żywność i napoje bezalkoholowe oraz na utrzymanie mieszkania i nośniki energii charakteryzowały się gospodarstwa domowe pracowników na stanowiskach nierobotniczych oraz pracujących na własny rachunek podczas gdy najgorsza struktura wydatków konsumpcyjnych występowała w gospodarstwach domowych rencistów.

Pomiędzy rokiem 2005 a 2013 polaryzacja pomiędzy gospodarstwami domowymi rencistów a pozostałymi grupami społeczno-ekonomicznymi gospodarstw domowych uległa pogłębieniu.

Słowa kluczowe: gospodarstwa domowe, struktura wydatków konsumpcyjnych, zróżnicowanie

Differences in Household Consumption Patterns by Socio-Economic Type

Summary

In the paper differentiation between household consumption pattern in Poland by socio-economic group on the basis of Household Budget Survey published by Central Statistical Office was presented. Changes in the span of 2005–2013 was showed. Structural measure of differentiation based on Bray-Curtis metrics was used to examine consumption pattern differentiation. Results was presented on the background of household disposable incomes.

In the span of 2005–2013 real incomes of households increases, at most in farmers households. In the analysed period farmers households consumption pattern conformed to households of employees in non-manual labour positions, retirees and self-employed consumption pattern.

As well as in 2005 as in 2013 pairs of socio-economic household types by similar consumption pattern occurred, the first pair was households of retirees and pensioners and the second pair was households of employees on non-manual positions and self-employed.

The best consumption pattern, with the smallest share of expenditures on food and non-alcoholic beverages and on housing, water, electricity, gas and other fuels was observed in households of employees on non-manual labour positions and self-employed while the worst consumption pattern was observed in pensioners households.

Between 2005 and 2013 polarisation between households of pensioners and households of other socio-economic household types deepened.

Keywords: households, consumption pattern, differentiation

JEL: D10, D31